

JE ZULT GEEN BLOEMEN DROMEN

Je zult geen bloemen dromen

Nieuwe stemmen uit Latijns-Amerika

Samengesteld door Lisa Thunnissen
& Nanne Timmer

Wereldbibliotheek

De vertaler ontving voor deze vertaling (via Literatuur Vlaanderen)
een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

© 2026 samenstelling en nawoord

Lisa Thunnissen & Nanne Timmer

© 2026 Nederlandse vertaling Lisa Thunnissen / Wereldbibliotheek

De titel van deze uitgave is ontleend aan het gelijknamige verhaal
dat in deze bundel is opgenomen. © 2016 Fernanda Trías

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of
openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektro-
nisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van
(delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

*All rights are reserved, including those for text and data mining,
AI training and similar technologies.*

Omslagontwerp Rouwhorst + Van Roon

Omslagbeeld *Vrouw in cactusbloemen* © Hugo Goudswaard

NUR 304

ISBN 9789028454507

www.wereldbibliotheek.nl

Wereldbibliotheek maakt deel uit van Park Uitgevers

Inhoud

Levende huizen – Liliana Lara	7
Afstand – Gonzalo Baz	22
Veiling – María Fernanda Ampuero	30
Forel op zijn rug – Rodrigo Fuentes	38
De pakken, 1975 – Rita Indiana	67
Naakte dieren – Jesús Miguel Soto	75
Zoals de honger is, zo is de liefde – Giuseppe Caputo	81
Vliegend hoofd – Mónica Ojeda	91
Alles wat ik heb draag ik bij me – Katya Adaui	103
Afscheid – Claudia Hernández	133
Incomplete dingen – Fátima Vélez	136
Marginalia – Carlos Fonseca	146
Monster – Legna Rodríguez Iglesias	164
Via het sluispad – Juan Cárdenas	173
Je zult geen bloemen dromen – Fernanda Trías	184
Alles is een spel – Karina Pacheco Medrano	213
Een Latijns-Amerikaans landschap – Nawoord door Lisa Thunnissen & Nanne Timmer	
Bibliografie	230
De auteurs	232
De samenstellers	239

Levende huizen

Liliana Lara

De afspraak was in een drukbezocht café in de Kaplan-sstraat, een klein stukje lopen vanaf het huis. Ze kwam te vroeg en bestelde een americano. Ze had geen tijd gehad om iets te eten voor ze de deur uitging. Ze zouden elkaar daar ontmoeten omdat hij niet eens in de buurt wilde komen van wat zo lang zijn thuis was geweest. Het leek erop dat de dood van zijn vrouw voor hem nog erg recent aanvoelde, ook al was het een jaar of vijf geleden gebeurd, zo had Ola verteld toen ze haar de details van deze klus gaf. Daar kwam de koffie in een papieren bekertje en tegelijkertijd kwam hij aanlopen. Een oudere man, mager en kaarsrecht, verwoed gestreken overhemd en brandschone schoenen. Hij leek op een acteur in een heel oude film. Hij herkende haar meteen. Zijn dunne snor bewoog als hij praatte. Zij verstond hem maar half, maar knikte en wierp hem een begrijpende blik toe in de veronderstelling dat hij een excuus prevelde voor het te vroeg arriveren of haar niet gewoon naar het huis laten komen. Toen keek ze naar haar koffie. Ze vroeg zich af of ze echt tijd zou hebben om die daar op te drinken zoals ze van plan was geweest, of op een drafje naar het huis zou moeten met het papieren bekertje in haar hand, en meteen met haar werk zou moeten beginnen. Alsof hij haar gedachten had gelezen zei de oude man dat ze rustig haar koffie op moest drinken. Ze zeiden weinig, hij wist dat zij de taal amper verstond en dat alles wat ze moest doen en weten haar al eerder was uitgelegd, bij het bedrijf. De oude man gaf haar een paar losse sleutels, een briefje met zijn telefoonnummer erop en een tekening van de route naar het huis

vanaf het café waar ze waren, die hij zelf had gemaakt, met allerlei details maar zonder woorden, alleen cijfers, pijlen, symbolen. Toen hij alles eenmaal had overhandigd, ging hij er als een haas vandoor.

Haar werk bestond niet uit het uitruimen van het huis, ze moest zorgen dat het precies zo bleef als het was, alsof alle gezinsleden er nog steeds woonden, maar vooral alsof de echtgenote aanwezig was. De weduwnaar wilde dat alles intact bleef, had hij tegen Ola gezegd. Later had Ola het aan haar doorgegeven. Dus haar taak was om de dag langskomen en een beetje vegen, stof afnemen en de ramen openzetten. Ze moest ook eens in de zoveel tijd kasten en buffetten schoonmaken, de koelkast ontdooien als dat nodig was, de badkamers twee keer per week schoonboenen zodat de afdruk van het stilstaande water niet in het porselein bleef staan, lichten aan- en uitdoen en vooral de planten water geven. Ola had op die klus geaasd, maar op het laatste moment bleek de erkenning van haar diploma, waar ze zo naar had verlangd, een feit en had ze een baan gevonden als onderwijsassistent. 'Je hebt geluk,' had ze gezegd voordat ze wegging, 'niets beter dan een dood huis schoonmaken.' Ola was Russisch en wond er geen doekjes om.

Door Ola's vertrek erfde zij al haar huizen. De huizen die ze schoonmaakte natuurlijk. En daarnaast dit zonderlinge, dode huis. Ze was daardoor ook een soort wees geworden bij dat 'bedrijf', dat slechts bestond uit een Marokkaanse vrouw die plannings voor schoonmaaksters opstelde, van wie de meesten uit het buitenland kwamen. Ola was daar vanaf het begin haar gids geweest, en nu zij er niet meer was, miste ze zelfs haar hardheid. Ze miste de manier waarop Ola in eenvoudiger Hebreuws vertaalde wat de anderen zeiden. Ze moest maar spraakberichten sturen als ze iets nodig had, had de Russin gezegd voor ze vertrok. Het was grappig, ze deelden niet eens echt een taal, maar communiceerden als de besten in een slecht aan-

geleerde en nog slechter gesproken taal. Ze begreep precies wat haar in dat huis te doen stond.

Het was een oud huis, maar niet zo oud dat het interessant werd. Crèmekleurig, net als alle huizen eromheen, met een lage stenen muur en een palmboom in de piepkleine voortuin. Zodra ze de voordeur opendeed stond ze in een kleine woonkamer propvol meubels: een beige leren bank, twee bijpassende, bolle fauteuils, een kleed met rode arabesken, een televisie, een servieskast die uitpuilde van de glazen en twee houten tafeltjes vol snuisterijen. Van de oude familiefoto's, die in alle hoeken stonden en ook aan de muren hingen, kreeg ze de rillingen: twee jongens, geboren zo rond de jaren zestig, de weduwnaar in een militaire houding en de dode echtgenote. Een vrouw met zware botten en brede borsten. Dan waren er nog de kleinkinderen en schoondochters, op recentere foto's, maar de kiekjes die zij interessant vond waren de oude foto's waarop de vier gezinsleden in een ver, Europees landschap stonden. Dus ging ze ernaar op zoek en volgde ze door de verschillende hoeken van het huis, tijdens de twee ochtendlijke uren dat ze daar moest zijn. Ze had amper tijd om te vegen of de ramen open te zetten en kwam zelfs te laat bij het volgende huis dat ze die dag moest schoonmaken.

Dat eenzame huis intrigeerde haar. Ze besloot op zondagen, dinsdagen en donderdagen te gaan, een half uur eerder dan afgesproken, want ze voelde dat ze het moest doorgronden. Bovendien zou ze de volgende keer efficiënter te werk gaan, zei ze bij zichzelf toen ze op de bus terug wachtte, weer in de Kaplanstraat. Ze zou de ramen openzetten zodra ze aankwam en de tafeltjes afstoffen terwijl ze naar de foto's probeerde te raden. Ze zou de bovenverdieping aandachtiger bekijken, de kamers, het kleine balkon. Alles schoonmaken en nalopen.

En zo ging het. Met een stofdoek in haar hand ontdekte ze dat de familie ergens uit Europa kwam, dat ze rond eind jaren

zeventig waren geëmigreerd naar Israël, dat ze feesten en bar mitswa's hadden gevierd, dat de kinderen trofeeën hadden gewonnen met zwemmen en atletiek, dat de vader tandarts was. Over de moeder kwam ze weinig te weten. Ze was knap en elegant, dat wel. De volgende stap zou het openslaan van de albums zijn die opgestapeld op een plank in de boekenkast lagen, maar daarvoor moest ze de volgende keer veel vroeger komen. Het voelde alsof ze ook de vingerafdrukken moest wegpoetsen die na haar speurtochten achterbleven. De militaire houding van de oude man joeg haar angst aan, en als hij echt tandarts was, nog meer. Ze zag voor zich hoe hij zijn tandartsinstrumenten als martelwerktuigen gebruikte. Bovendien moest het huis intact blijven. Dat was het grootste verlangen van de weduwnaar.

Op donderdag kwam ze om zes uur 's morgens en ging op de slaapbank in de studeerkamer zitten om in alle rust de albums te bekijken. Het gezin kwam uit Roemenië. Ze woonden in een groot huis dat op sommige foto's leek te zijn verdeeld in duizenden compartimenten. Daar blikten ze dingen in, misschien om te verkopen. Op veel foto's stonden fruitbomen en een soort keuken vol weckpotten. De echtgenote zat tijdens een picknick onder een boom te roken, terwijl de kinderen om haar heen renden en de tandarts naar de camera stond te kijken. De grootouders zaten in het midden met de hele familie om zich heen. Een van de kinderen reed op een driewieler. Dan waren er de boeken, sommige in het Roemeens, andere in het Hebreeuws. Geen enkel boek in een taal die zij kon lezen. Er lagen ook wat briefjes, bonnetjes, kaarsen en snuisterijen. Ze maakte de studeerkamer millimeter voor millimeter schoon, stelde zich die levens stukje voor stukje voor tot ze duizelig werd en naar de keuken liep om een glas water te halen.

Toen dacht ze aan haar huis in Venezuela. Alsof iedereen plotseling was overleden, stond het huis aan de andere kant van de wereld leeg in een straat vol dode huizen of huizen die waren

veranderd in Chinese supermarkten en winkels vol prullen. Voordat de laatste van de broers en zussen het land verliet hadden ze besloten samen een buurvrouw te betalen om erop te passen: vegen, afstoffen, de ramen openzetten. Precies wat zij nu deed in dat huis bij de Kaplan-sstraat. Toen voelde ze een enorm gewicht. De piano van haar oma die boven op haar viel. Ze kon niet opstaan van haar stoel of de keuken uitlopen. Ze dacht aan de piano, al jaren niet gestemd, die nu eenzaam in de woonkamer van het huis aan de Fuerzas Armadas-sstraat stond. Nog valser, waarschijnlijk. Ze herinnerde zich dat haar zus erop speelde. Ze dacht aan haar jongere broer, de laatste die was weggegaan. Haar kindertijd voelde mijlenver weg. Ze dronk het water zo goed en zo kwaad als dat ging op en vroeg Ola in een spraakbericht om een excuus te schrijven dat ze naar de eigenaars van het volgende huis dat ze moest schoonmaken kon sturen. Ze had de kracht niet om te gaan. 'Oké,' antwoordde Ola, 'maar laat die dode huizen je niet opslokken.' Toen dacht ze aan Tsjernobyl, maar ook aan een boek dat ze op de middelbare school had moeten lezen.

Ondanks alles kwam ze de keer daarop vrolijk aan in het huis bij de Kaplan-sstraat. Hoe heette de straat waarin het huis stond? Ze wist het niet en dat vond ze wel best want ze kende de weg vanaf het café uit haar hoofd en dat was voldoende. Ze vond het weliswaar pijnlijk om op een huis van een ander te passen terwijl haar eigen huis leegstond, maar eerlijk gezegd was het een heel gemakkelijke klus. En ze had het geld nodig, niet alleen om van te leven maar ook om het naar die vrouw te kunnen sturen die op het huis in de Fuerzas Armadas-sstraat paste. Ze deed de deur open alsof ze daar thuis was. Ze had de sleutels aan haar sleutelhanger van de Tiburones de La Guaira gehangen. Ze stapte naar binnen, vastbesloten om de kasten en buffetten op te ruimen. Dat had geen haast, maar ze wilde verder met haar speurtocht en wist dat ze schatten zou aantreffen. En daarbij, als ze

over het leven in dit huis nadacht, kon ze het leven in het huis daar even van zich afzetten.

Inderdaad, daar waren Eugenia's jurken – ze had ontdekt dat de dode echtgenote zo heette – keurig opgehangen, zo netjes als alleen in onbruik geraakte spullen kunnen zijn. Misschien zou ze die eens moeten wassen zodat ze niet door vocht werden aangetast. Daar stonden ook haar crèmes, haar parfums. Zou het echt zo zijn dat parfums hun geur verliezen als je ze niet gebruikt? In de badkamer stond een halfvolle shampoofles en een stuk zeep met barsten waar ze van huiverde. Ze liep snel de kamer uit. Rende de smalle trap bijna met twee treden tegelijk af, met het gevoel dat ze achtervolgd werd. Ze kon maar beter de keuken aanpakken. De kastjes stonden vol pannen, borden, saladeschalen. Veel onschuldigere spullen. Naast de koelkast was een piepklein kamertje dat als voorraadkast diende. Er hingen twee planken tegenover elkaar, vol flessen, weckpotten en blikken. In de donkerste hoek vond ze een gigantische fles met huisgestookte kersenlikeur. Op de bodem waren de donkere, hele kersen te zien, die lagen te weken in de inmiddels dieprood gekleurde alcohol. *Wiśniak*, schreef Ola meteen. En daarna vervolgde ze, in een spraakbericht: 'Neem er een kopje van als dat kan.' De Russin wist zeker niet hoe je 'glaasje' zei, dacht ze, maar het maakte niet uit, want zij had ook geen idee. Of misschien maakte ze het Hebreeuws weer eenvoudiger, zodat zij het zou begrijpen. Daar zou ze nooit achter komen.

In de andere huizen moest ze hard werken en kampte ze met bepaalde eisen van de mensen en met de extreme rommel van kinderen. Soms mocht ze niet eens de airconditioning aanzetten, hoe heet het ook was. Daarom gaf ze de voorkeur aan 'sponya doen', een techniek die de Marokkaanse van het 'bedrijf' aanraadde omdat je er tijd mee bespaarde en calorieën verbrandde. 'Sponya doen' betekende water en zeep over de vloer in het hele huis gooien, die met veel kracht met de bezem

schrobben, en dan het vuile water en het schuim naar de afvoer of de tuin verplaatsen. Als laatste de boel droogwrijven met een doek. Op warme dagen en zonder airconditioning was het ook een overlevingstechniek want zo kon ze haar voeten en benen opfrissen in het zeepwater. Ze betaalden goed, dat wel. Veel meer dan ze had kunnen verdienen als juf in Venezuela. Juf, net als Ola, maar met een diploma dat was blijven hangen aan een muur in het huis in de Fuerzas Armadas-straat, waarvandaan niemand het naar haar kon opsturen. Zij was de eerste van het gezin die was vertrokken. ‘Omdat je niet goed wijs bent,’ had haar moeder gezegd. ‘Wat als die vent bij je weggaat?’ had haar zus gevraagd. ‘Je hoeft niet terug te komen,’ had haar jongere broer geroepen. De ‘vent’ was inderdaad bij haar weggegaan, zoals haar zus in zekere zin had voorspeld. En omdat ze niet goed wijs was – zoals haar moeder donders goed wist – was ze niet teruggekeerd, uit respect voor haar jongere broer, die het zo moeilijk had gehad de laatste jaren. Hij was als laatste vertrokken, nog maar een paar maanden geleden, na de ziekte en dood van hun moeder.

‘De planten in de tuin,’ had haar zus vanuit Buenos Aires laten weten, ‘drogen uit.’ Het bericht kwam aan toen het nog donker was en was het eerste wat ze zag toen ze opstond. Ze had nooit om die planten gegeven, maar ze hilde tijdens het tandenpoetsen, denkend aan de verpieterde tuin. Die dag kon ze de planten van het huis bij de Kaplan-straat geen water geven. De kleine groene rechthoek in de achtertuin was van kunstgras, maar op een soort terrasje stond een rij bloempotten in allerlei maten, vol bloemen en planten die ze elke keer dat ze kwam water moest geven. Ze keek ernaar met troebele ogen, denkend aan de bloempotten van haar moeder, en draaide zich om. In de bus terug wist ze dat het een stommititeit was geweest en bad ze dat het loeihete zomerweer de bloemen niet zou verschroeien. Eenmaal terug constateerde ze dat de planten het stoïcijns hadden

doorstaan, al waren sommige bloemen gerimpeld. Ze gaf ze water, uit angst haar baan te verliezen.

De vrouw die op het huis in de Fuerzas Armadas-sstraat paste had een van de grootste pannen van haar moeder gestolen, die waarvan ze zeiden dat hij net zo kostbaar was als een sieraad en waar haar moeder altijd grapjes over maakte: ze zei dat dat het enige kleinood was dat ze zouden erven. Haar jongere broer had het ontdekt, vanuit Bogotá, alleen werd haar niet helemaal duidelijk hoe. Maar ze twijfelde niet of het waar was. Die vrouw zou hem vast verkopen of voor eten ruilen op de zwarte markt. Zo slecht stonden de zaken ervoor. Ze wilde hetzelfde doen in het huis bij de Kaplan-sstraat. Ze zou een pan meenemen, ook al had ze die niet nodig, en proberen hem te verkopen, ook al had ze geen idee waar of aan wie. Die dag nam ze een van de kleinste pannen mee. Eenmaal thuis kookte ze twee eieren in dat kleine pannetje van roestvrij staal. Ze at ze zwijgend op. Ze waste de pan af en borg hem op in haar kamer. Natuurlijk merkte niemand dat het ding er niet was. Niemand bezocht dat huis en al deden ze dat wel, niemand zou zich het precieze aantal pannen herinneren. Alleen Eugenia, de dode moeder. Dat zijn zaken die moeders aangaan, zei ze bij zichzelf, weggekropen in haar minuscule bed.

De spullen bleven verdwijnen uit het huis aan de Fuerzas Armadas-sstraat. Zij verfrommelde de gordijnen, rammelde met de luxaflex, liet de schommelstoel hard schommelen, haalde alle spullen op de kaptafel overhoop. Misschien om dat dode huis tot leven te wekken. Misschien om dat levende huis te doden. Toen besloot ze een grotere pan mee te nemen, maar die bracht ze de zondag daarna weer terug. Ze had eigenlijk niets om erin te koken. Ze woonde in een gehuurde kamer, in een appartement dat ze met vreemden deelde. De pan was als een nutteloos kleinood want er was geen enkele gelegenheid waarbij ze die kon gebruiken. Alleen en ontferd als ze was zette ze de twee pannen

die ze had meegenomen weer op hun plek. Daarna liep ze naar de voorraadkast en pakte de rode fles. De wiśniak was mierzoet en scherp. Ze dronk hem uit een koffiekopje dat ze tot de rand volschonk, om Ola's taalkundige spaghetti te eren. Bij haar tweede kopje, en met een plotselinge, purperen scherpzinnigheid, begreep ze dat, terwijl het huis aan de Fuerzas Armadasstraat werd ontmanteld, zij het huis bij de Kaplanstraat intact moest houden.

'De muren zitten vol vocht,' schreef haar zus vanuit Buenos Aires en alsof die woorden niet genoeg waren stuurde ze foto's door die zij weer had gekregen van een vriendin van haar die in de buurt was. Inderdaad, de muren waren zwart door het lekken van water of regen en paradoxaal genoeg waren het gras en de planten uitgedroogd. Het huis was veranderd in een grijze massa, een soort aangespoelde walvis, vastgelopen op het zand van het verschroeide gras in die tuin die haar nooit had geïnteresseerd, maar waarvan ze nu zou willen dat hij net zo groen was als in haar jeugd. Ze zocht tevergeefs in het huis bij de Kaplanstraat naar een teken van vocht in de muren, maar het Midden-Oosterse klimaat, en die loeihete zomer in het bijzonder, hield ze droog. 'Waarom zou je de muren verven?' vroeg Ola haar. 'Ook niet overdrijven,' concludeerde de Russin, lichtjes verbijsterd.

De vrouw die op het huis in de Fuerzas Armadasstraat paste zei dat er op een avond dieven waren binnengedrongen en alle airconditionings hadden meegenomen, schreef haar jongere broer vanuit Bogotá. Dat had ze vast zelf gedaan, antwoordde haar zus vanuit Buenos Aires. Ze moesten het huis overlaten aan een serieus bedrijf, als ze niet wilden dat het werd ingenomen of leeggeroofd, zoals met andere verlaten huizen was gebeurd sinds de mensen begonnen te vertrekken, zeiden de twee in koor, vanaf verschillende uithoeken van de wereld. Die berichten kwamen aan terwijl ze sliep. Ze las ze bij haar eerste ochtendkoffie en kon als antwoord alleen wat geschokte smileys

sturen. Ze had geen woorden. Ze moest het huis beschermen, het intact houden zoals die weduwnaar Eugenia's huis intact hield. Toen vond ze het telefoonnummer van een internationaal makelaarskantoor dat zich met dat soort zaken bezighield. Het kostte een fortuin, maar dat deed er niet toe. Alles om dat huis, die tuin, die piano te redden.

Op een extreem hete dag liep ze het huis bij de Kaplan-sstraat in, zette de airconditioning aan, dronk haar nu gebruikelijke kopje wiśniak. Ze rolde het tapijt op, rolde haar haren ook op en begon met 'sponya doen'. Ze wist zeker dat die uitdrukking was verzonnen door iemand die, net als Ola, een veel complexere zin in gebrekkig en eenvoudig Hebreeuws vertaalde, zodat een immigrant hem kon begrijpen. Water hier, water daar en sloten bleekmiddel. Schuim maakte korte metten met al het vuil. Toen de woonkamer en de keuken smetteloos waren, en zij vrolijk door de kersenlikeur, wist ze dat ze haar huis alleen kon redden door zich in dit huis te verstoppen. Ze zou haar kamer opzeggen. Ze zou wat kleren aan de Russin geven zodat zij alleen overhield wat ze niet kon missen. Met alleen een kleine rugzak zou ze in dit verlaten huis gaan wonen, waar echt nooit iemand kwam. Het was alsof de tandarts en zijn kinderen naar een ander land waren geëmigreerd. Dus zij zou dit dode huis echt tot leven komen wekken. Dan kon ze al het geld dat ze uitspaarde opsturen om de makelaar te betalen.

De eerste nacht die ze in het huis bij de Kaplan-sstraat doorbracht was zwart, zoals te verwachten was. Ze wist niet in welk bed ze moest slapen en koos uiteindelijk de slaapbank die in de studeerkamer stond. Die gebruikten ze vast voor logees. Ook al was zij niet bepaald een logee, het leek haar toch de plek die haar toekwam. Als er opeens iemand uit het gezin zou langskomen, midden in de nacht, kon zij het meteen zien door het grote raam en naar de voorraadkast rennen om zich te verstoppen. De rugzak met die paar spullen zou ze altijd in de voorraadkast laten,

tussen de weckpotten en blikken. Het huis was extreem donker en muisstil's nachts, en de lampen van de auto's die soms ineens door de straat reden schenen door dat grote raam naar binnen als spoken. Ze bedacht dat de verhalen van de foto's gestalte kregen in dat licht en haar omringden, haar het binnendringen verweten. Het was niet de geest van Eugenia, nee. Ze wist, met een besef dat uit een diep verscholen hoekje van haar hart kwam, dat Eugenia op de bovenverdieping was gebleven, waar ze haar laatste dagen had doorgebracht. Ze was overleden aan kanker, had zij kunnen afleiden uit wat papieren die ze op haar kamer had gevonden.

Algauw kwam de herfst, die niet veel voorstelde volgens Ola: net zo heet maar iets donkerder. 's Middags doorkruisten vogels de lucht terwijl zij wat bladeren opveegde die de wind steeds naar het kunstgras blies. Ze vulde een zak met bladeren en voor ze die weggooide, ging ze op het terras zitten, naast de planten, die met de dag groener en mooier werden. Wat was het fijn geweest als Eugenia er was, zodat ze haar brandschone huis kon zien. Ze wou dat de weduwnaar zou langskomen, al was het maar voor een dag, om te zien dat alles oprecht intact was. Ze haalde een kopje koffie uit de keuken om die in de frisse avondbries op te drinken, en haalde ook koffie voor haar. Voor Eugenia. Ze zette het kopje op de tafel, voor de andere stoel. Vroeg aan de lucht of ze er suiker in wilde. Ze herinnerde zich een boek dat ze een keer had gelezen waarin de hoofdpersonen Roemeens waren en geen suiker in hun koffie deden, maar erna een lepel jam aten. 'Ik moet jam kopen,' zei ze hardop. En iets binnen in haar antwoordde dat Eugenia alleen de jam at die zij zelf maakte. Ze herinnerde zich de lege potten op die foto's en in de voorraadkast.

Op een ochtend zette ze Eugenia's slippers naast het bed. Ze had ontdekt wat haar kant was vanwege de spullen die in het nachtkastje waren opgeborgen. Ze woelde de lakens overhoop.

Met haar handen markeerde ze de afdruk van het denkbeeldige lichaam van de vrouw in de stof, gooide de pyjama aan de kant. Ze verschoof de kleren in de kast met haar vingertoppen, als iemand die harp speelt. Met de kleren klonken herinneringen mee. De stoffen zwierden alsof iemand iets zocht om aan te trekken. Ze pakte een willekeurige jurk. Die legde ze op het bed, net als het ondergoed. Ze liep naar de badkamer en zette de douche aan. Ze wachtte tot het water warm werd, maar ging er niet onder. Ze maakte alleen de kurkdroge zeep nat. Wreef die in haar handen tot er schuim ontstond. Ze spoot een straaltje shampoo op de vloer. Zag al het schuim de afvoer in stromen. Ze pakte het parfum en parfumeerde de lucht, van de slaapkamer tot aan de voordeur. Een spoor van Eugenia's route naar de straat. De eerste keer dat ze naar beneden en naar buiten ging, na zo'n lange tijd.

Vanaf dat moment besteedde ze veel tijd aan het verplaatsen van spullen in het huis, spelend dat Eugenia leefde. Ze sloeg een kookboek open en liet het op het aanrecht liggen, naast wat keukengerei, om de indruk te wekken dat ze kookte. Ze liet lades openstaan, boeken op de bank liggen, ringen naast de gootsteen, een bril op een tijdschrift. Liet een vleug van haar parfum achter op de trap. Daarna begon ze met het opruimen van de rommel die Eugenia in het voorbijgaan rondstrooide. Op sommige dagen was Eugenia moe, dan douchte ze niet en trok ze haar pyjama ook niet uit. Zonder te ontbijten bleef ze tv zitten kijken. Ze bedacht dat Eugenia graag naar de ochtendprogramma's keek. En daar liet ze haar achter, terwijl zij zich verstopte in die donkere hoek in de voorraadkast, waar haar kopje en haar fles wachtten.

Ze maakte ook schoon in de andere huizen en keerde moe terug in het huis bij de Kaplan-sstraat. Ze douchte in de badkamer van de kinderen. Ze maakte iets te eten klaar en maakte ook iets voor haar. In *māmāligā*, die soort grote *arepa* van geel maïsmeel, had ze een eeuwenoud verband ontdekt tussen wie ze

was geweest en wie ze nu was. Een connectie tussen haar en Eugenia. Na het eten ploften ze neer op de bolle bank om naar de Spaanse zender te kijken. Soms vielen ze daar in slaap.

Ze stuurde het geld steeds precies op tijd naar de makelaar en antwoordde bijna niet op de berichten van haar zus en broer. Ze schreven ook minder, eerlijk gezegd. Ze waren ieder voor zich druk met overleven op de nieuwe plek op de wereld waar ze waren beland. Geen van hen klaagde nog over de langzame ontruiming van het huis want de werknemers van het kantoor waren efficiënt en illustreerden hun verslagen met foto's van de situatie. 'Het is geen goed moment om te verkopen,' schreven ze ook. De algehele waardedaling zou de werkelijke waarde van dat centraal gelegen huis tenietdoen. Haar leek het een trucje, het makelaarskantoor wilde natuurlijk tot in het oneindige het maandelijks bedrag om op het huis te passen blijven ontvangen, maar haar jongere broer legde uit dat het honderd procent waar was, je kon nu echt niks verkopen, want de economische situatie, want de instabiliteit, want de honger... Venezuela was opgeslokt door een zwart gat. En zo ver voelde het. 'Misschien zal er nooit meer iets kunnen worden verkocht,' zei haar zus, altijd de onheilsprofeet. Dus werd het haar koud om het hart zodra ze dacht aan de dag waarop ze niet meer stiekem in het huis bij de Kaplan-straat zou kunnen wonen. Dan zou ze dat hoge maandbedrag van het makelaarskantoor niet meer kunnen opbrengen. Om niet over die dingen te piekeren begon ze met het door nemen van een juwelenkistje, waarbij ze Eugenia naar de geschiedenis van haar sieraden vroeg. Het waren er niet veel, maar daar lagen ze, in een stokoud muziekdoozje. Die keer dat ze een pan had meegenomen had ze een sieraad moeten pakken. Nu kon dat niet meer. Ze kende de geschiedenis van elke ring, alsof een stem die voor haar opzei. Het waren er niet veel, omdat de meeste waren kwijtgeraakt bij al het heen en weer reizen van het gezin tijdens de oorlog en daarna.

Bij de eerste regen, na al die maanden droogte, dook de oude man weer op. Ze hoorde hem de metalen tuindeur openen en rende naar de voorraadkast om zich te verstoppfen. Vanuit de donkerste hoek en bijna zonder adem te halen probeerde ze zich te herinneren of ze sporen van Eugenia had achtergelaten, verspreid door het huis. De slippers stonden naast het bed, dacht ze geschrokken en ze bedekte een verstomde schreeuw in haar mond. De oude man praatte met een andere man in de keuken. Onmogelijk te verstaan wat ze zeiden want de stemmen klonken bovendien alsof ze gedempt werden. Ze hoorde geluiden van kopjes of glazen, opengedraaide kranen, de aansteker om het fornuis aan te maken. Ze probeerde haar adem in te houden. Ze kon de gesprekken niet opnemen en naar Ola sturen die ze kon proberen te vertalen want de batterij van haar telefoon was leeg. Ze was vergeten die 's nachts op te laden en in de kast was geen stopcontact. Opeens hoorde ze het geluid van sudderende eieren in warm geworden olie, later rook ze de geur, en ze herinnerde zich dat ze niet had ontbeten. Haar maag knorde en trok samen van de honger. Zo stil als ze kon haalde ze het deksel van de dichtstbijzijnde pot. Het waren augurken, daar had ze nooit van gehouden. Ze at er langzaam van tot haar maag tot bedaren kwam. Ze dacht aan de honger die haar jongere broer had geleden tijdens zijn laatste dagen in Venezuela. Ze dacht aan de mensen die daar waren gestorven omdat ze bittere yucca hadden gegeten. Zij zou niet sterven van honger of door vergiftiging of walging vanwege een paar doodgewone augurken. Als ze zich langer moest opsluiten, kon ze proberen een blik te openen.

De mannen gingen maar niet weg. Ze verschoven stoelen om te gaan zitten. Ze klingelden met messen en vorken. Ze dacht de toon van de oude man te herkennen in de andere stem, en vermoedde dat het een van zijn zoons was. Hij praatte, nam telefoontjes aan. Hij was energiek en leek een probleem te willen oplossen. De vader was zwijgzamer. Ze stelde zich voor dat